

İrfan Sayar ile *Zihni Sinir Proceler* Üzerine Bir Söyleşi

MERİÇ KÜKRER¹

¹ Dr., Research Assistant, Suleyman Demirel University, Department of Sociology
(Orcid ID: 0000-0001-8069-4564)

Özet

Teknoloji, nesnelere ve insan ilişkilerini konu olarak aldığımız bu sayıda İrfan Sayar ile bir röportaj yaptık. *Gırgır Dergisi* ve *Zihni Sinir Proceler* kitabı ile tanıştığımız İrfan Sayar teknoloji ile kurduğumuz ilişkileri, estetik ve fonksiyonellik bağlamında çizimleriyle bize anlatırken bu sayıda yer alan tartışmalara da mizahın çarpıcı ve keskin perspektifiyle yaklaşıyor. Sayar'ın vurguladığı konuların başında ise bir teknolojinin kültürel bütünlüğün içinden parçalara ayrılıp çekilerek uyarlanması konusu yer alıyor.

Anahtar Kelimeler: İrfan Sayar, Zihni Sinir Proceler, teknoloji, teknoloji algısı, uyarılama

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

MERİÇ KÜKRER

E-mail / E-posta

Suleyman Demirel University, Department of Sociology

merickukrers@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

October 26, 2020 / 26 Ekim 2020

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

November 10, 2019 / 10 Kasım 2020

An Interview with İrfan Sayar on *Zihni Sinir Proceler*

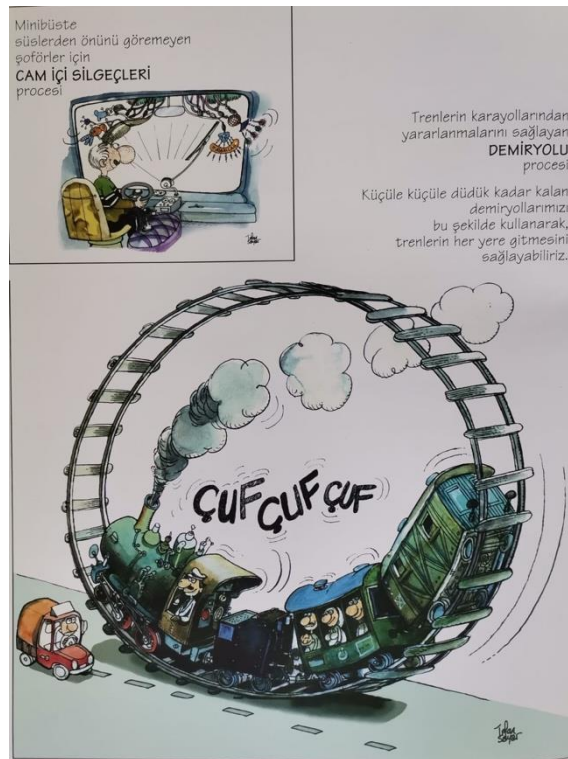
Abstract

In this issue, in which we dealt with technology, objects and human relations, we have conducted an interview with İrfan Sayar. İrfan Sayar, whom we know his Works in *Gırgır Magazine* and *Zihni Sinir Proceler*, tells us about the relationships we have established with technology in terms of aesthetics and functionality, and interpretes the discussions in this issue with a striking and sharp perspective of humor. One of the most important issues emphasized by Sayar was the adaptation of a technology by breaking it apart from its cultural integrity.

Keywords: İrfan Sayar, *Zihni Sinir Proceler*, technology, perception of technology, adaptation

İrfan Sayar ile Zihni Sinir Proceler Üzerine Bir Söyleşi

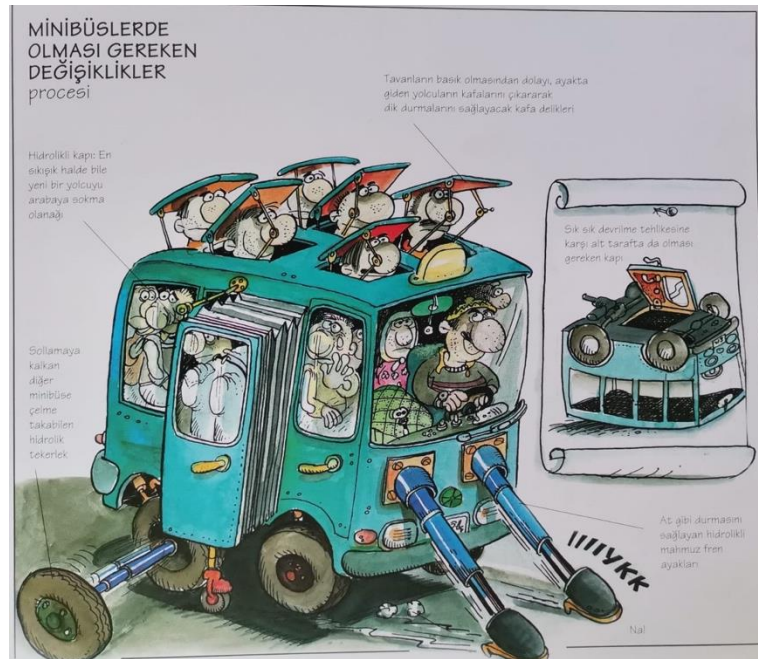
Daha çok, mizah, estetik, fonksiyonellik unsurlarını bünyesinde barındırarak insan-nesne-teknoloji ilişkisini sorgulayan *Zihni Sinir Proceler* karikatürlerinden tanıdığımız İrfan Sayar, Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Dekoratif Sanatlar Bölümü, Sahne ve Görüntü Sanatları İhtisas atölyesinden mezun olmuştur. Akademinin ikinci sınıfındayken Oğuz Aral ile tanışan Sayar, 1975 yılında *Gırgır* dergisinde profesyonel olarak karikatür çizmeye başladı. Burada “Porof. Zihni Sinir” tipini yarattı. *Mikrop* ve *Hıbrır* dergisini çıkardı. Sarkis Paçacı ve Ergün Gündüz ile birlikte *Hayal Mahsulleri Ofisi* adıyla bir şirket kurup *RR Resimli Roman* dergisini çıkardı. Karikatür-heykel çalışmalarında bulundu. *HBR Maymun* dergisinin kurucusu ve yöneticisi olarak çalıştı. 100 orijinal karikatürden oluşan bir sergi açtı. Arnavutköy’deki atölyesinde buluşların üç boyutlularını üretmeye başladı. *Vizontele* filminin başkarakterinin bisikletini, atölyesini ve çeşitli elektronik ve mekanik aletlerini tasarladı. TÜBİTAK’ın *Bilim ve Teknik* dergisinde dört yıl *Porof. Zihni Sinir* sayfasını çizdi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Enformatik Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak animasyon ve robotik dersleri verdi.

Şekil 1: Cam İçerisindeki Silgeçler & Trenlerin Karayollarından Yararlanmasını Sağlayan Demiryolu Proceleri (Sayar, 2002)

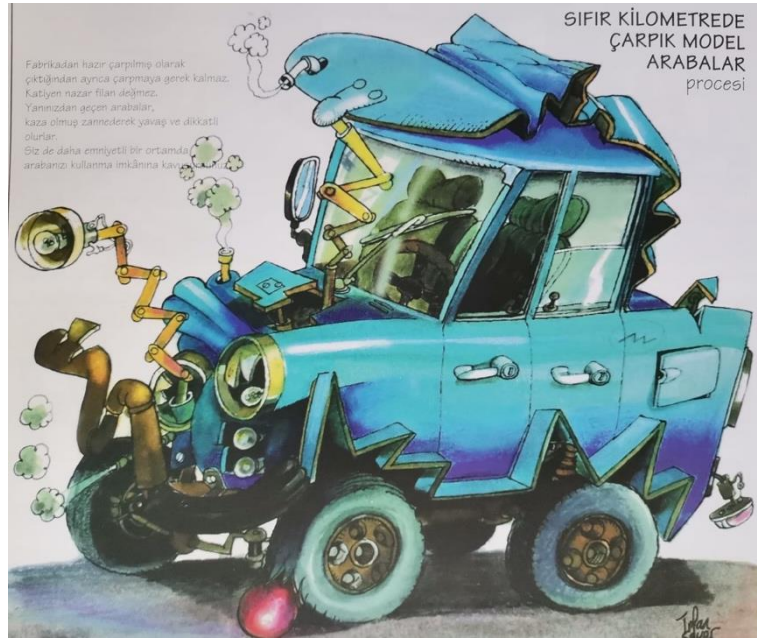
ViraVerita: Gırgır dergisi ile büyümeyen kuşaklar sizi, TÜBİTAK'ın yayımladığı *Bilim ve Teknik* dergisindeki çizimlerinize ve *Porof. Zihni Sinir Proceler* kitabıyla tanıdılar. Genel olarak kendinizden, özellikle de Mimar Sinan ve Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki çalışmalarınızdan söz etmenizi rica edeceğiz, herhalde en az bilinen tarafınız da o kısım. Diğerleriyle daha çok insanlara ulaştınız ama orada ne yapıp ettiğiniz konusunu bizim için biraz bilinmez. Hangi dersleri verdiniz? Hangi tartışmalar yapıldı? Neydi oradaki işiniz? Biraz ondan söz edebilir misiniz?

İrfan Sayar: Daha çok şöyle bir çalışmaydı benimki; animasyon dilini kullanarak bir animasyonla bilgisayar arasındaki ilişki, yeni teknolojiler ve bununla ilgili olarak daha çok pratiğe yönelik projeler geliştirme... Örneğin iki boyutlu çizgi animasyonun bilgisayarda kullanımıyla ilgili olarak, getirdiği rahatlıklar ve yeni tasarımlar üzerine çalışmalar yapmıştık. Animasyonlarda çocukların zamanı tanımları çok önem kazanıyordu. Çünkü bir saniyeyi dinlemek başka bir şey. Hayatınızda şu saniye diye bir şey vardır ama onu dinlediğiniz zaman bu başka bir şey oluyor. Saniyeyi de yirmi dörde böldüğümüz zaman kare sayısı çıkıyor, eğer 24 karede yapacaksak. Bu tür derslerde daha çok projeler geliştiriyoorduk. Bir de tabii robotik dersleri yaptık. Fakat sonra bina şişli'ye taşınınca ben de gidemez oldum, vazgeçtim bu işten çünkü trafik çok yoğun, arabaya katlanmak lazım, atölyeyi kapatmam gerekiyordu... Öylece kaldı ama yine de dört, beş sene kadar devam etti.

Şekil 2: Minibüslerde Olması Gereken Değişiklikler Prosesi (Sayar, 2002)

ViraVerita: Kitabınızdaki eserlerde mizahi bir masal dünyası var ama gerçek hayattaki komik buluşlar aslında bunlar diyorsunuz, yola paspas atmak gibi... Çizimlerinizde yer alan problemlerin hemen hepsi gerçekte gündelik hayatımızda yaşadığımız, sadece bunların çizildiği tarihlerde değil şimdi de var olan şeyler. Bugün salgın hastalık döneminde bile minibüslerden elli kişi çıkarıldığını izliyoruz. Mesela bir çizimde insanların kafalarının minibüsten çıkarılması üzerinden bir mizah yapıyorsunuz ve eleştiriyorsunuz. Ya da hazır kazası yapılmış araba üretmek gibi... Rayını kendi açarak, ya da rayını döndürerek giden tren gibi... Bu sorunlar çözülmeyecek mi diyorsunuz aslında? Bu şekilde okunabilir mi?

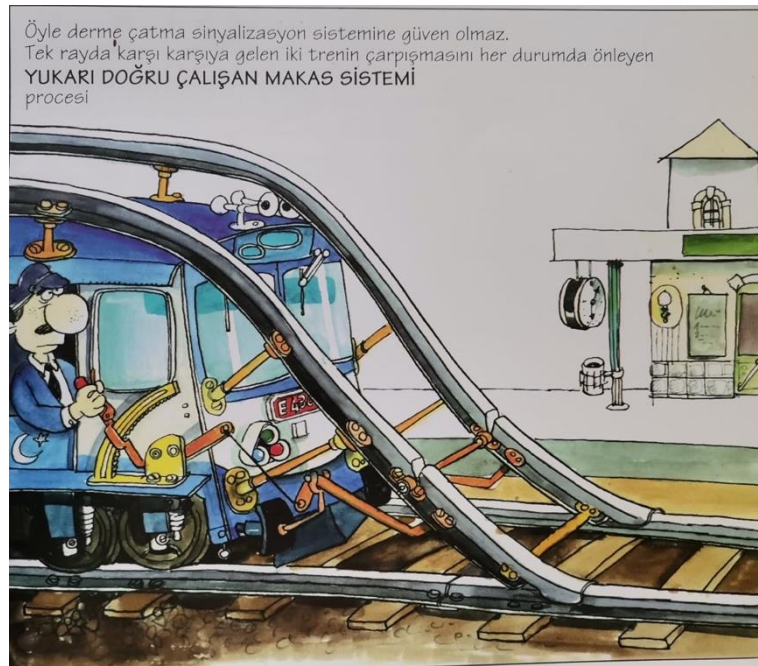
Şekil 3: Sıfır Kilometrede Çarpık Model Arabalar Prosesi (Sayar, 2002)

İrfan Sayar: Öyle değil. Teknolojinin bizim ülkemize yansımaları ile ilgili eleştirileri vardı o çizimlerde.

ViraVerita: Karamsarca bir şey var aslında, bunlar çözülemeyecek sorunlar, o zaman şunları üretelim mi diyorsunuz?

İrfan Sayar: Yön olarak baktığımızda yeni teknolojiler Batı'da geliyor. Ardından ülkemize geliyor ve biz biraz da çöp karıştırıcıları gibi karşımızda bir oyuncak buluyoruz. Sonra o oyuncak kendi hayatımıza adapte etmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla bizim buluşlarımız hep adaptörlerle ilgili. Şekliyle, yapısıyla, motoruyla, her şeyiyle tasarlanmış bir minibüs icat edilmiş. Sonra biz onu

alıyoruz, kendi hayatımıza uygun hale getirebilecek süslemelerle ve farklı kullanım yöntemleriyle değiştiriyoruz. Bunları sorgulama yönünde bir yaklaşımım oldu benim her zaman. Teknoloji bir soruna işaret ediyor ve sonra kendisi komik bir çözüm buluyor. Ardından kendini geri çekiyor, “gerçek çözümü ancak siz bulabilirsiniz” gibi bir yaklaşımı ifade ediyor bu. Bizim teknolojiye yaklaşımımız bu şekilde. Bense şöyle bakıyorum; teknoloji dediğimiz şey insan demek. İnsanın yaşayabilmesi için bir *tekne*'ye ihtiyacı var. *Tekne*'siz yaşayamıyor çünkü ölüyor. Bebekler doğuyorlar, kafalarını taşıyacak halleri yok. Kafaları armut gibi yere yapışık, boynuyla onu taşıyamıyor. Sanki kangurunun kesesi gibi biz teknolojiyi kullanıyoruz. Kanguru doğum yapıyor, kesesinde biraz daha büyüyor bebek... Bizim bebek dışarıda ve biz onu bezlere sararak vesaire, bez teknoloji ile büyütüyoruz. O yüzden de ben kavramlara çok takılıyorum. Çünkü kavramlar bize yanlış geliyor, mesela trafik deyince daha çok karayollarındaki araçların gidiş gelişleri anlaşılıyor. Hâlbuki trafik çok genel bir kavram; kan dolaşımının trafiği var, konuşmanın trafiği var... Dolayısıyla trafik dediğinizde, birisinin hemen kafasında oluşabilecek imajlar başka şeyler olduğu için siz kendinizi anlatmakta zorluk çekebiliyorsunuz. Para da aynı şekilde dille yaşadığımız soruna bir örnek olarak verilebilir. Para dediğimiz zaman paragöz, paracı gibi paraya önem vermek gibi şeyleri anlatamıyorsunuz. Oysa para bir ölçü aleti, emeğin ölçüsü gibi bir tür. Metaforlardan sıyrılmış çıplak haliyle o kelimeleri kullanamıyoruz ve bu yüzden işlerimiz zorlaşıyor.

Şekil 4: Tren Çarpışmasını Önleyen Yukarı Doğru Çalışan Makas Sistemi Prosesi (Sayar, 2002)

ViraVerita: Teknoloji dendiğinde de herkes farklı bir şey anlıyor. Aslında bürokrasiyi de bir teknoloji olarak düşünmek mümkün. Çünkü bürokrasi de makine olmaksızın insanları idare etme yönlendirme şekli. Teknoloji kavramının içine bunları da sokabiliriz. Bu anlamda da teknolojinin bir rasyonellik içerdiğini söyleyebiliriz; insanların ne yapıp ne edeceği hesaplanmış. O zaman bu rasyonellikten mi hoşlanmıyor insanlar? O yüzden mi arabaların emniyet kemeri yerine bir alet takıyorlar ya da maskelerini buraya değil de şuraya takıyorlar. Yani rasyonellik kötü bir şey olarak mı algılanıyor? Bir kurnazlıkla hep atlatılmaya mı çalışılıyor?

İrfan Sayar: Bizdeki haline hep bakıyoruz. Genel olarak teknolojiye ve insanların teknolojiye bakış açlarına dair problemler var. Biz Uzakdoğu'da bir ülke olmuş olsaydık belki böyle olmayacaktık. Ancak tam Doğu ile Batı arasında bir köprüdeyiz, gelen geçen çöpünü bizim Anadolu'ya atmış. Ve sanki biz de çöplerle yaşayan bir topluluk olmuşuz gibi bir animasyon film beliriyor kafamda mesela. Bizim yaşadığımız durumda, teknoloji ile olan ilişkimizde böyle sorunlar var.

ViraVerita: İzlediyseniz eğer Walking Dead dizisinde çöplerin içinde yaşayan bir topluluk vardı.

İrfan Sayar: Evet, aynı oradaki gibi. Çünkü kendimize çeşitli adaptörler icap ediyoruz, kendimize benzetmeye çalışıyoruz. Kullandığımız aletlerin hiçbiri bize ait değil...

ViraVerita: Kâbe'yi tavaf eden robot yaptılar mesela. Bu sizin söylediğinize örnek olur mu?

İrfan Sayar: Kesinlikle. Bir de şöyle bir problem oluyor; bir stadyumda yarışan koşuculardan birisiniz ve hep en arkada kalıyorsunuz diyelim, birinci koşan kişi size tur bindiriyorken yanınızdan geçiyor ve bu sizde birincilerle beraber koşuyormuş gibi psikolojik bir etki yaratıyor. Ülke olarak hakikaten bunu yaşıyoruz sürekli. Mesela hippî hareketi Batı'da çıktığında, biz yerleşik düzeni tam anlamaya çalışırken, birdenbire hippîlerin arasında bulabiliyoruz kendimizi ve bu bizde "aa aynı çiçekli donlarımız" diye bir izlenime neden oluyor. Veya her gün tıraş olup olmamak... Kendimizi aynı kulvarda hissediyoruz ve böyle olduğu için de "onlar bizi kıskanıyor" diye düşünebilir hale geliyoruz. Şu anda da yapacağımız Kâbe'yi tavaf eden robot buluşunda da, önce bir olayı bütünüyle tanıyabilse insanlar veya bunun üzerine eğitimimizi yapabilirsek. Biz kendimizi bir tanıyabilirsek, o zaman çok güzel şeyler yapabileceğiz zaten.

ViraVerita: Dua ile fasulye yetiştirmek gibi bir şey vardı mesela. Bunu ciddi vaatleri olan bir

girişmiş gibi varsayarsak bu durumda teknolojiye nasıl bir anlam yüklemiş oluyoruz?

İrfan Sayar: (gülerek) Bir defa hep şöyle olmuştur; sanki masalsi bir dünyanın içindeymiş gibi, işin özü kimsenin umurunda değil. Mesela bir tasarım yapılacaksa bir yaratımın nasıl gerçekleştiği ile ilgili bir dizi belli metot vardır. Bir tasarım ancak buralardan ortaya çıkabiliyor. Mesela kimse bizim ülkemizde, şu an kaç milyonsak artık bundan yüz kişiyi ayırabiliriz ancak, bu yüz kişinin dışında kimse kullandığı otomobilin tasarımcısının kim olduğunu merak etmez. Veya biz otomobil satın aldığımız zaman o nesne bütünüyle bize aitmiş gibi bir etki yaşıyoruz. Hâlbuki biz onun kullanım hakkını öduyoruz, yani sadece sınırsız kullanım hakkımız var. Onun dışında ben motorun üzerindeki şifresini silemem, cezası olabilir. Veya aynıından bir tane daha yapamam, çünkü o başkasına ait. Tabii biz böyle kaygılar yaşamadığımız için de çok kolaymış gibi geliyor bize her şey. Oysa öyle değil. Mercedes'e parasını veriyoruz biniyoruz, parasını verdiğimiz için o artık bizim gibi oluyor. Böyle düşününce icat da yapamaz hale geliyoruz. İcatlara da o Mercedes'e baktığımız gibi bakıyoruz.

ViraVerita: Benzer bir sorun mimaride de çok fazla. Yakın bir tarihte vefat eden Sezar Aygen'in Ankara'da yaptığı binalardan bir tanesinde binayı kullananlar, ön cephesine birtakım şeyler eklediler ve bu dava konusu olmuştu. Mimar onu belli bir şekilde yapmış ama kullanan kişi ya da o projenin parasını veren kişi “ben bunun ön cephesini değiştiriyorum, bu kolonu kaldırıyorum, buraya şu kocaman reklam plakasını-afişini yapıştırıyorum” diyor. Böyle bir sorun var, bu anlamda da “bu bizimmiş gibi kabul ediyoruz” demeniz çok anlaşılır, arkasındaki emek göz önüne alınmıyor. Peki, bu durumda biz teknolojiyi sevmiyor muyuz? “İşte görüyor musun bak insani olan her şey kayboluyor teknoloji yüzünden” argümanı nasıl bir iddia, bu duygusallığa nereden varıyoruz sizce?

İrfan Sayar: Biraz sonra bununla ilgili çok komik bir örnek de vereceğim. Biz aslında kapitalizme kızacağımıza teknolojiye kızıyoruz. Bizim aletlerimiz orada duruyor. Benim çakım orada duruyor. İstersem elma soyarım istersem cinayet işleyebilirim gibi bir şey var. İnsanlığı yönlendiren şey başka sistemler. Kapitalizme kızacağımıza biz teknolojiden nefret eder hale gelebiliyoruz. Yerleşik düzenin farkında olup da yine de teknolojiye karşı olan bir kesimimiz var. Ama henüz yerleşik düzenin ne olduğunu bilmeyip de teknoloji ile iç içe yaşayıp hiçbir şeyin farkında olmayan da büyük bir kesim var; yeni teknolojiler üretemeyecek, var olanı kendi yapısına göre

kullanabilecek bir halde. Şuna geleceğim: bu bilgisayarlar, laptoplar yaygınlaşınca yazarlarımızın bir kısmı - edebiyatçılardan bahsediyorum - bu bilgisayardan nefret ettiler hiç bir “duygu” olmadığı için. “Benim o güzel lacivert daktilom ile yarattığım şey varken bu bilgisayara nasıl geçebilirim” gibi düşündüler. İnsanlık dışı bir şeymiş gibi birtakım yazarlar bu teknoloji hiç kullanmadılar. Yazamıyorum diyordu mesela arkadaşlarımız. Ben de diyorum ki daha önceden senin o ilk daktilon ilk çıktığı zaman yaşanan faciayı düşünsene? Mürekkepli kalem ile duygu içerisinde yazarken o çıtır çıtır rapidonun ucu veya mürekkebin, kalemin kokusu varken o demir paslı harfleri mekanik düzeneklere bağlanmış romanlar nasıl oluşturulabilirdi? Dolayısıyla teknoloji ile insan arasındaki ilişkide bazen yönümüz şaşıyor. Daha doğrusu, kapitalizmin genel yapısına kızacağımıza karşımızda, önümüzde gördüğümüz alete kızıyoruz. Paradoksalmiş gibi duran şey, teknolojiden nefret edip “doğa, çiçekler, böcekler” diye koşturuyoruz. Ayağımıza diken battığında teknolojiye ihtiyaç duyuyoruz. Bu insanlığın kendi acıklı hali ama bir taraftan çok net olan şey, insanın teknolojisiz yaşamasının imkânsız olduğu. Bir de insana has bir şey. Yoksa niye insan var? Diğer yaratıklar gibi de olabilirdi. Hiç doğaya zarar vermiyor mesela benim kedim.

ViraVerita: 3-D Robotics'in kurucularından Chris Anderson *Makers* adında bir kitap yazdı. Burada Anderson “yepyeni bir dünya geliyor, önce buhar makinesi vardı sonra fabrika, dijital çağ, şimdi herkes artık maker” diye durumu çok coşkulu bir şekilde anlatıyor. “Herkes bir şey üretebilir artık” diyor, 3-D yazıcılarla en azından. Nesnelere birbirine bağlanıyor, ben burada bir şey üretiliyorum ve bunu anında internete sunabiliyorum ve satış yapabiliyorum. Bununla, uzun zamandır içinde yaşadığımız kapitalist sistemin yıkılabileceği yolunda bir hayali de var Anderson'ın. Fabrika üretim sistemini, seri üretimi yıkacak diyor mesela. Böyle bir şey mümkün mü?

İrfan Sayar: Kapitalizm çok başka taraflara doğru kayıyor bir taraftan. Yavaş yavaş başka şeyler de oluyor hakikaten. Şu an bizim röportaj biçimimiz bile düne göre daha farklı bir yapıda. Ben kapitalizmle bunun arasındaki ilişkiyi, yani bu kapitalizmi besler mi beslemez mi diye çok düşünmedim ancak gerçeklik olarak şöyle bir şey var; örneğin, bir robotik kol yapılıyor, diyelim ki o kolu düşüncenizle hareket ettirebiliyorsunuz. Teknik olarak bu şeyler çözüldükçe benim kolumdan bir tane daha yapıp olduğunuz şehre göndersek kargoyla sizin evinize, ben burada düşünerek düşüncelerimi sizin evinizdeki not defterine yazabilirim. Aynısından daha çok

üretirsek çeşitli yerlerde, birçok kolum olabilir. Tabii bu arada, o anda herhangi bir elimle yazdığım küfürlü bir yazı acaba düşünce suçuna mı girecek? Bu hususta hukuk ile teknolojinin bağının gelişmesi gerekiyor gibi, böyle bir ihtiyaç var çünkü birtakım sorunlar doğacaktır.

ViraVerita: Burada Anderson, icat ve üretim araçlarının demokratikleştiğinden de bahsediyor. Diyelim ki masamın ayağı koptu ve ben bir 3-D yazıcı ile bunun kopan parçasını yapıp takabiliyorum yerine. Ya da x işini yapabilmemiz için özel bir aparata ihtiyacımız var, onu yapabiliyorsunuz ya da birileri yapıyor, size gönderiyor. Birtakım şirketlerin ürettiği o parçalara artık ihtiyacımız kalmıyor. Bunun “demokratikleşme” olarak kavramsallaştırılması sizce doğru mu?

İrfan Sayar: İşin o tarafı henüz çözülmedi. Demokratikleşme imkânı sağlıyordur bize ama başka bir alanda çalışma yapmak gerekiyor. Yeni teknolojilerin kullanım şekli ile ilgili ahlakî bir sistemin kurulması gerekiyor. İmkân sağlıyordur ancak onun kullanım şekline bağlı bu; yeni bir düzen kurmuyorsanız bu bir işe yaramaz. Diyelim ki fabrika sistemi yok, sınıf dediğimiz şey ortadan kalkıyor. Bunlar kalkıyor diye sevinelim mi? Bence yerine ne koyacağımızı bulmadan önce sevinmeyelim. Yerine koyacağımız şeyi üretmemiz gerekiyor öncelikle.

ViraVerita: Mesela Tik-Tok gibi uygulamalarla bir şeyler üretiyor insanlar ve herkes ünlü olabiliyor.

İrfan Sayar: Orada müthiş bir yanılgı var. Hep öyle olur. Ben şuna benzetiyorum; eğer biz bilgi çağına geçiyorsak daha önceki çağın barajı patlamıştır ve savruluyoruzdur. Bu savrulma aşamasında yapılacak olan çalışmaya bağlı düzgün bir yol çizilebilir. İnsanlar bunu yaratabilirse olumlu olur. Bunların hepsi yanılgı; insanların terk edebilecekleri, vakit geçirmek için buldukları şeyler, postmodernizmden tutun da bütün o bakışlar, o felsefi duruşlar. Çünkü panik içindeler; acaba bilime mi inanalım? Bilim “fos” çıktı Tanrı'ya mı, dinlere mi? Veya bunların hepsinin ötesinde başka bir din mi arayalım? Gibi milyarlarca fikir uçuşuyor savrulmanın getirdiği.

ViraVerita: Peki, çeşitlilik konusunda ne diyorsunuz? Neden bütün tükenmez kalemler elimdeki tükenmez kalem gibi değil?

İrfan Sayar: Bunu bulmuşuz artık işimize yarıyor değil mi? Neden daha hala bunun üzerine

gidiyoruz? Bu kapitalizm dediğimiz şeyin içerisinde. Hâlbuki bir şey tamamlanmışsa bırakalım başka bir şey üretelim, geliştirelim. Belki de kapitalizmin kendi içerisinde de bunu çözebilirler. Kendi gelişimini, vahşi kapitalizm dedikleri tarafa doğru çekmelerinde de bir problem olabilir. Giderek, yıkıma da varmayabilir bu.

ViraVerita: Beğeni kavramını nereye koyabiliriz burada? Ben bunun mesela mavi olanını değil de yeşilini istiyorum gibi basit bir açıklama mı?

İrfan Sayar: Bu konulara girince aklıma hemen şunlar geliyor: İnsan yapısında şu var: çok istediği bir şey her zaman sınırsız sevmiyor. Biraz sonra ondan nefret ediyor, sonra başka bir şey buluyor ve onun peşinden gidiyor. Moda dediğimiz şeye yatkınlığı var insanın. Eskiden tekstilcilerden biliyorum ben bunu. İki üç sene öncesinden bir moda yaratılırdı. İplikçilerden dokumacılardan başlardı bu modanın ne olacağı, ona göre kumaşlar dokunur ve ona göre tasarımcılar elbiseler yaparlardı. Şimdi ise o kadar hızlı hale gelebiliyor ki bu. Örneğin tüpün içindeki diş macunu daha bitmeden onun yeni modeli çıkıyor, hemen yenisini yapmak zorundalar. Diş macununun formülü son derece basit bir şey, ambalaj değişiklikleriyle ayakta kalma mücadelesi veren firmalar, birtakım reklamlarla insanların algıları üzerinde oynayarak satışlarını sürdürüyorlar.

ViraVerita: Fakat teknolojik olarak böyle bir şey de mümkün değil mi? “Bu deterjan şu laboratuvar çalışmaları sonucunda bu nesneyi daha da beyaz yıkıyor” denilemez mi? Bunu yok mu sayacağız?

İrfan Sayar: Bu tarafı var. Diğer taraftan az önce söylediğiniz gibi, tükenmez kalem kendi işlevini daha bitirmeden üzerinde değişiklikler yapılıyor. Örneğin fotoğraf makinesinde de öyle; ben fotoğraf makinemle daha istediğim fotoğrafı çekmeden bir bakıyorum ki piyasan kalkmış. Yeni gelişen aletlerin hakkını veremiyoruz. Bir oburluk söz konusu ve bu da kapitalizmin yansımaları.

ViraVerita: Peki, sizin çizimlerinizi yaptığınız yıllarla bugün arasında nasıl bir fark görüyorsunuz? Bugün ne çizerdiniz? O günle bugün arasında, Proceler'e sığan zamanla bugünkü zaman arasında, teknolojiye bakışta nasıl bir dönüşüm var?

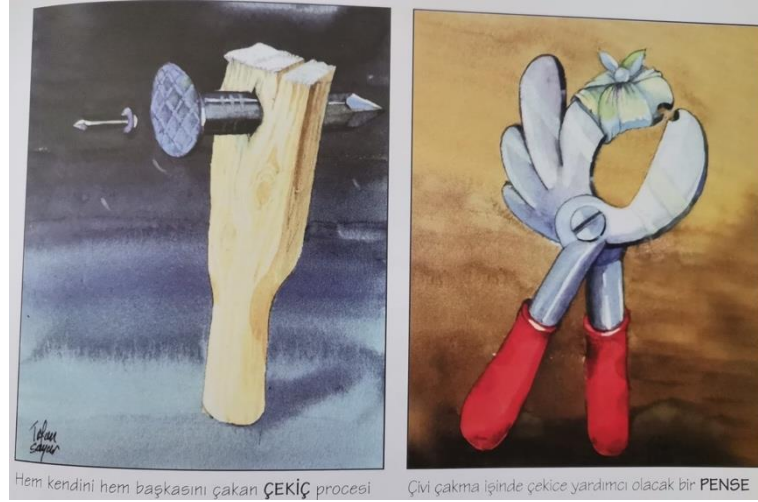
İrfan Sayar: Bizim şöyle bir eksikliğimiz var; bilgisayarda programlar yazmak... Sanal dünyanın

içerisinde bir şeyler halletmek, bize orada deneyler yapabilme imkânı tanıyor. Bir şey yapış onun üç boyutlu halini, nasıl görüldüğünü, hangi ölçülerde yapılabileceğini simülasyonlarla görebiliyoruz. Teoriden pratiğe geçerken işimizi kolaylaştırabiliyor bu yeni teknolojiler. Diğer taraftan da aileler veya eğitimciler şu endişeyi yaşıyor; “çocuklarımız hep bilgisayarda ama bunlar dışarıdaki dünya ile hiç ilişki kurmuyor. Bunları nasıl bilgisayardan koparacağız”.

ViraVerita: Siz de yaşıyor musunuz bu endişeyi?

İrfan Sayar: Ben o endişeyi taşıyorum. Yalnız şöyle bir endişem var: Biz mekanik dünyayı soğuk buluyoruz, öyle olunca problem çıkıyor. Mana ve madde birbirine yapışık iki şey, bunları birbirinden ayırmak imkânsız. Hâlbuki madde bizde çok soğuk bir etki yaratıyor, manayı da çok manalı buluyoruz. Oysa madde olmadan, yani manamızı bir madde ile ilişkilendirmeden daha manalı bir şey ortaya koyamayız. Örneğin düşüncelerimizi metne dönüştürmezsek, kontrol edip hatalarını bulma fırsatımız olamaz. Madde ile manayı ayırdığımızda, aynı şekilde bilgisayarlardaki yazılımla dışarıdaki mekanik düzenekler arasındaki bağı kuramaz hale geliyoruz. Mekaniğe çok önem vermek gerekiyor. Az önce örnek verdiğim düşünce ile hareket eden kolu yapabilmek için, eşit derecede mekanik bilgisine sahip olmamız lazım. O alanı tamamen boş bırakırsak, yine bizi kontrol edebilecek maddi şeylerin dışarıda esiri olabiliyoruz. O zaman bir teknoloji olarak kerpeten elimizi sıkıştırabiliyor veya çekiçle parmağımıza vurmuş olabiliyoruz.

ViraVerita: Giorgio de Chirico'yu hatırlatan çizimlerinizden birisinde çekice yardımcı olacak pense yapmıştınız. Peki, farklı teknolojilerin- tıp teknolojisi, savaş teknolojisi gibi- ayrı şeyler olduğunu düşünüyor muyuz ya da aynı anlamı mı yüklüyoruz? Örneğin salgın hastalık döneminde herkes tıp terminolojisini kullanır oldu. Televizyonda sürekli tıptan konuşan insanlar var, deprem olduğunda da deprem uzmanları çıkıyor. Bu insanların neler söyledikleri ayrı bir konu ancak biz teknolojilerle ilişkimizi sadece başımıza bir iş geldiğinde mi düşünür hale geliyoruz? Deprem olduğunda, salgın olduğunda, x gölündeki balıklar öldüğünde... Bunun dışında teknoloji yok mu ya da nasıl görüyoruz sizce?

Şekil 5: Hem Kendini Hem Başkasını Çakan Çekiç & Çivi Çakma İşinde Çekice Yardımcı Olacak Pense Proceleri (Sayar, 2002)

İrfan Sayar: Birden bilimci olduk, herkes ne kadar saygı duyuyor tıp doktorlarına. Ben şöyle bakıyorum; insanlar biraz sonra rahatsızlanabilir, çok feci bir rahatsızlık geçirebilir. Biraz evvel bahsettiğimiz oburluğa istinaden, yeni bir şey çıkmazsa “eyvah günümüz nasıl geçecek” diye bir panik hali de var. Hayat karşımızda hammadde olarak duruyor; işlersek her açıdan elverişli bir şey. Sadece bir ağaç ve insan arasındaki ilişki üzerine yüzlerce, binlerce kitap yazılabilir ve milyonlarca detay yaşanabilir. Oradan kendimizi soyutlayıp yaşadığımız pratik hayatta öyle bir düzen kurmuşuz ki... Biraz da bilim-kurgusal bir yaklaşımla bakacak olursak, büyük patlamadan sonra diyelim ki doğa daima kaosa doğru gidiyor. İnsan ise dünyaya anti-tez bir yaratık olarak gelmiş. İnsanın temel amacı düzen kurmak, düzensiz olduğunda yaşayamıyor. Kontrol altına alacak, bir düzen kuracak, kozmosla bu tür bir ilişkisi var insanın. Bu olup biteni anlayacak, anlamazsa yaşayamıyor çünkü. Merakı var ve bütün bunları besleyen kimyasal yapıları var vücutta. İnsan aslında bir kozmos yaratıcısı, doğa ile olan ilişkisinde böyle bir durumda var. Doğaya karşı, doğanın gidişatına karşı olmasına rağmen yaşadığı barışıklık yine kendisine yönelik kurduğu bir başka şeyle ilişkili... Bu hayvanlara, bitkilere karşı duyduğumuz sevgi yine insana ait. Doğanın öyle bir sorunu yok zaten.

ViraVerita: Ayrı şeyler değil bunlar, biz ayırıştırıyoruz diyorsunuz... Öyle düşünmek durumundayız kullanmak sömürmek adına, egemen olabilmek adına...

İrfan Sayar: Bize örneğin “mizah dergilerinde niye sabahlıyorsunuz” diyorlardı, sağlığa zararlı olduğu için. Dışarıda var olan gerçeklik kendini çok baskın bir şekilde hissettiriyor. O mahallenin

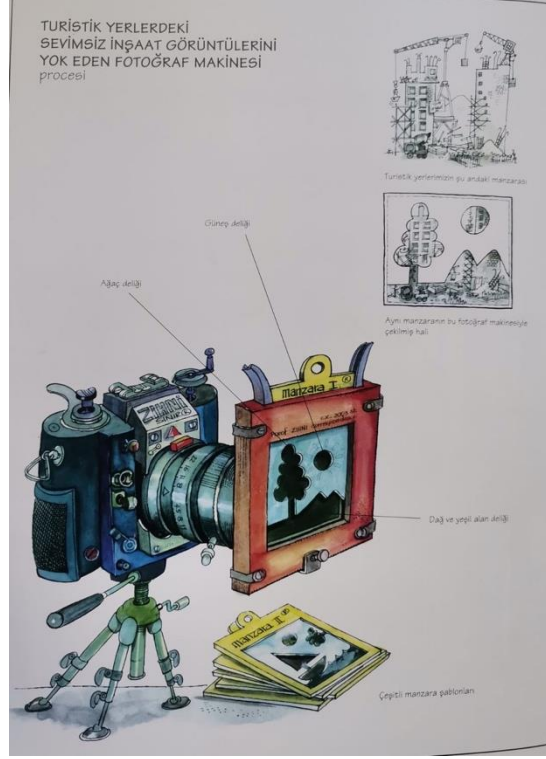
bakkalı sizden çok daha önemli bir insan. O kepengini açtığı zaman o kepenk sesiyle öyle hâkim oluyor ki dünyaya “şu saatte bu kepenk sesi vardır” ve “poğaçalar sıcak sıcak şu saatte pişer”, “bunları yiyeceksiniz ve yanında bu çayı içeceksiniz”, “öğleyin yemek yemek zorundasınız” gibi şeyler var. Ve bunların hayatla hiçbir ilişkisi yok, bunları kurgulamışız ve bu böyle gidiyor. Rutinler kurmuşuz işimiz kolaylaşsın diye. İşin iki tarafı var; bir yaratıcı olacağız, yeniliklere açık olacağız, eskiyi değiştirebilme eğilimde olacağız. Ama diğer taraftan da alışkanlıklar kuracağız ki rahat kullanabilelim. Çünkü öbür türlü otomobili kullanamaz hale gelebiliriz. Bir otomasyonumuz da olması lazım ki otomobil kullanırken başka şeyler düşünebilelim. Bu işin iki tarafı da var ve ikisinin de farkına varılabilir. O zaman şu gerekiyor; biz dergileri çıkartırken, lafta bütün var olan gerçeklik etkilerinin uykuya dalması... Yere paralel hale gelecekler, bir sessizlik, bir gece olacak. Artık dünya bana ait, ben orada uçabilirim, düşüncelerimin en derinliklerine kadar gidebilirim. Öbür türlü olmuyor. Terliğin burnundaki şeyi kesip de oraya bir sakız yapıştırmayı, sonra da bu sakızı mora boyamayı düşünmenin ne kadar saçma olduğu gelebiliyor aklınıza o kepenk sesi ile birlikte. Kendi otomasyonunuzla beraber o şeyden uzaklaşıyorsunuz, o kadar uçuk şeyler düşünemez hale geliyorsunuz.

ViraVerita: Şöyle bir çiziminiz var: gökdelen camlarını silmek için bir ev kadınından yararlanma procesi. Bir yandan da biliyoruz ki bazı elektrikli ev aletleri, mutfak aletleri, o dikey süpürgeler kadınların ortalama boylarına, beden yapılarına göre düzenleniyor. Temizlik işleri hep kadına yüklenen şeyler. Bu çizim cinsiyetçi değil mi, ne diyorsunuz? Ya da şimdi mi öyle geliyor bize o zaman öyle gelmiyor muydu?

İrfan Sayar: Evet şimdi öyle geliyor olabilir. O sırada o camlı gökdelenler yeni çıkmıştı. Şimdi ağırlıklı olarak o camlı gökdelenler, apartmanlar var, öbür evler yok oldu. Öbür evlerde, bir kadın camı silerken evle bütünleşiyor gibi bir hali vardı. Burada iki şey var, bu sefer cam olduğu gibi bir dış iş. Dolayısıyla hem evinde iş yapıyor ev hanımı gibi hem de dışarıda ona iş imkânı sağlayabilecek bir gökdelen var. Kadın aynı zamanda evinde ev hanımı olarak oturabiliyor, dolayısıyla tuzağa düşürüyoruz kocasını ve bu sırada da dışarıda iş bulabilme imkânı sağlıyoruz gibi de düşünülebilir.

ViraVerita: Bir çiziminiz daha var, turistik yerlerdeki sevimsiz inşaat görüntülerini yok eden fotoğraf makinası. Bugün de insanlar cep telefonlarıyla aplikasyon kullanarak aynı şeyi

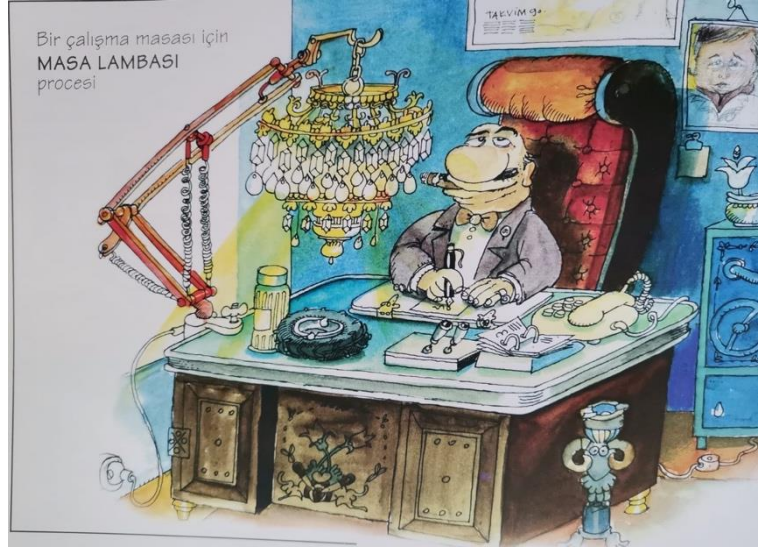
yapıyorlar değil mi? Cep telefonu ile bir resim çekiliyor, iki seçenekle görüntü değiştirilebiliyor, arkadakiler yok edilebiliyor. O tarihlerde yapmış olduğunuz şey üzerinden bu tür bir imkânın var olması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şekil 6: Turistik Yerlerdeki Sevimsiz İnşaat Görüntüleri Yok Eden Fotoğraf Makinesi Prosesi (Sayar, 2002)

İrfan Sayar: Fotoshoplamak da diyorlar buna şimdi. Şimdiki hali çok gelişmiş, birdenbire farklı bir dünyayla bizi barıştırmaya çalışıyor. Bizim bir bedenimizi kullanarak yaşadığımız halimiz var, bir de düşüncelerimizi dijital dünya içerisinde değiştirebileceğimiz ve farklı bir nick name ile farklı bir görünümle, bir avatar yaratarak hayatımızı sürdürebilecek, çeşitli arkadaşlıklar kurabilecek bir halimiz var. Bir taraftan bu teknolojiler bu imkânı da sağlıyor. Bizim bugün yaşadığımız görüntülerdeki değişikliklere, arka planımızı değiştirmeye ya da imajımızda farklı arayışlara girmemize ben çok da olumsuz bakmıyorum aslında. Kimsenin ilgisini çekmeyen bir görüntünüz vardır, çevrenizdeki insanların ilgisini çekemeyebilirsiniz ama düşüncenizle öyle bir karakter yaratırsınız ki o karakter bir sürü işi halledebilir. Dolayısıyla Onun kendi düzenini de ayrıca kurmak gerektiğini düşünüyorum.

ViraVerita: Kristal avizeden oluşan akrobat masa lambası- inceliksiz bir şeyle dalga geçiyorsunuz orada belli ki- Bu bir yandan da bazı nesnelere bizim yaşama şartlarımıza uyarlamak gibi. Beğeniler üzerinden bir şey yapacak olsanız, bu tür bir şeye dair ne çizerdiniz bugün?

Şekil 7: Masa Lambası Prosesi (Sayar, 2002)

İrfan Sayar: Bu çok önemli bir şey, bu işin özü ile ilgili bir şey. Plastik sanattan, görsel sanatlardan bahsediyoruz. Ben şuna inanıyorum; bir matematikçi de matematik dünyası içinde sanatsal bir şey oluşturabilir. Veya bir mühendis de mühendislik dünyası içerisinde sanatsal bir şey oluşturabilir. Bu sadece resamlara ait değil. Resmi de bir bilgi olarak herkesin bilmesi gerektiğini düşünüyorum, tıpkı matematik gibi resmin de dilini bilmek gerekiyor. Bununla bağlantılı olarak da estetik yapıları, beğenileri farklı bir dünyayı iyice tanımamız... Görsel estetik, dünyayı tanımak, farkına varmak, renkler arasındaki ilişkiler, onların ritimleri ve melodileriyle bir şeyler yakalamak... Bunlarla birlikte ancak güzel konutlar yapılması mümkün oluyor veya güzel tasarımlar ortaya çıkabiliyor.

ViraVerita: Meseleyi kullandığımız şeylerin, teknoloji ile yarattığımız nesnelerin bizi doğadan koparıyor olmasında değil, bir bütünlük arz etmemesinde, çevresi ile uyumu olmamasında mı görüyorsunuz?

İrfan Sayar: Evet, kesinlikle. Her şey birbiri ile çok bağlantılı. Bütünsel bir şekilde çözmediğimiz zaman problem çıkıyor. Bizim batılılaşma hareketinde de aynı hikâye var. Orada gördüğümüz şeyleri alıyoruz ama bir kısmı alınca bir işe yaramıyor.

ViraVerita: İcat etmek ve oyunun bir aradalığı üzerine düşündüğümüzde, mesela “çocuklar yaratıcı olsunlar, ellerine oyuncak vermeyelim” diye bir fikir de var. Ancak bir çocuğun eline örneğin Batman oyuncağını verirsiniz, hikâyesini bilse de bilmeseyse de ona uygun bir şekilde

oynamak zorunda değil. Dolayısıyla oyuncak ve yaratıcılık konusunda ne düşünüyorsunuz?

İrfan Sayar: Oyuncaklarla çocukları bir tarafa mı yönlendiriyoruz konusunda ben korkulacak bir şey olduğunu sanmıyorum. Ben buna inanmıyorum çünkü çocuk o oyuncağa kendi saf haliyle bambaşka bakış açılarıyla yaklaşıyordur.

ViraVerita: Çocuk burada Batman'ın ailesinin öldürüldüğünü bilmek durumda değil. Bilse bile hikâyeye uygun kullanmak zorunda değil bunu.

İrfan Sayar: Değil kesinlikle, zaten öyle geliyor. Biz kendimizi kandırıyoruz, şu tarafa yönlendirilelim, şöyle akıllı oyuncaklar falan derken. Onlar kendi oyunlarını kuruyorlar ve yeni bir nesil o. Biz ancak hayatını sürdürebilecek alanlarda kanallar açabiliriz. Yapamıyorsa da bizim kabahatimiz değil.

ViraVerita: Keyifli sohbet için çok teşekkür ederiz...

ORCID ID

MERİÇ KÜKRER

<https://orcid.org/0000-0001-8069-4564>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Sayar, İ. (2002). *Proof. Zihni Sinir-Proceler*. Ankara: TÜBİTAK.

Sonnotlar

ⁱ Röportajın deşifresini yapan Berna Küçükoğlu'na teşekkürlerimizi sunuyoruz.